

o textě knih novozákonních.

Řeč,

kterou proslovil při svém nastolení jako rektor
české university dne 27. listopadu 1901.

Dr. Jan Lad. Sýkora.

V P r a z e .

Tiskem kníž. arcibiskupské knihtiskárny. — Nákladem vlastním.

1 9 0 1.

Vysoce ctěné shromáždění!

Jest starobylým obyčejem, aby rektor, byv uveden v úřad svůj, učinil přednášku o některém předmětu, který patří do jeho oboru. Šetře obyčej toho promluvím o textě knih novozákonních, zejména o tom, zda a jaké změny utrpěl od oné doby, kdy vyšel z rukou svých autorův, apoštolů totiž a, pokud se týká, jejich žáků Marka a Lukáše. Pravím výslovně »z rukou apoštolů a, pokud se týká, jejich žáků« přes to, že někteří, jmenovitě stoupenci tak zvané školy novotubinské, brali v pochybnost pravost brzy těch brzy oněch knih Nového Zákona; neboť není ve světě knihy staré, jejíž pravost byla by potvrzena od tolika svědků, jako pravost knih biblických, jmenovitě tak zvaných prvokanonických knih novozákonních.

Ptáme-li se již po tom, jak vypadal text novozákonní, když vyšel z rukou svých autorů, nemůžeme ovšem odpovědět k otázce té ani z vlastního názoru, ani na základě starobylého popisu; neboť popisu jich z doby staré nemáme, prvopisy pak jeho zanikly již ve 2. st. tu pro nepevnou látku, již bylo použito ku psaní, tu častým používáním jich a nepřízní časů, zvláště v době pronásledování křesťanů. Tvrdili sice někteří, že ještě ve 4. st. byl chován v Efesu prvopis evangelia sv. Jana a nalezen prvopis jeho apokalypse i evangelia Matoušova, ano že prvopis evangelia sv. Marka chová se dosud z části v Benátkách, z části v Praze v knihovně kapitolní; avšak tvrzení ta spočívají na omylu.

Zejména co se týká kodexu Benátského a zlomku Pražského, ukázalo se zkoumáním vědeckým, že řečené památky jsou toliko doplňující se části Friulského kodexu Vulgaty, který byl zhotoven v 6. neb spíše až v 7. st. Zlomek Pražský totiž, počíná právě tam, kde končí kodex Benátský, totiž veršem 21. kapitoly

12., a má s kodexem Benátským stejný pergamen (velice jemný), stejné písmo (čtverhranné) a stejné rozdělení (každá totiž strana rozdělena jest ve dva sloupce, z nichž každý má po 19 řádcích); jest tedy na jev, že tyto památky patří k sobě a jsou toliko doplňující se části jednoho a téhož rukopisu. Ale takový též pergamen, takové písmo i rozdělení má i kodex Friulský a, co důležitě, ačkoli v kodexu tomto schází evangelium Markovo, stojí v něm přece na konci evangelia Matoušova slova: »Sequuntur breves secundum Marcum«, a dále slova: »Explicit evangelium secundum Marcum«. Ať tedy nehledíme ani k důvodům jiným, již z toho, co právě řečeno, vychází na jevo, že kodex Friulský obsahoval původně nejen evangelium Matoušovo, Lukášovo a Janovo, jako dosud, nýbrž i rukopis evangelia Markova, rukopisem tím pak že nebyl žádný jiný, než řečený kodex Benátský a Zlomek Pražský.

Jsou-li však kodex Benátský a Zlomek Pražský doplňující se části kodexu Friulského, nejsou vlastním prvopisem evangelisty Marka; neboť ať pomlčíme o tom, že kodex Friulský má breves či krátká udání obsahu jednotlivých perikop, jež teprve v pozdějších stoletích byla zavedena do rukopisů, a že latinský text v nich nejví se jako text původní, nýbrž jako překlad Jeronymovský: kdyby se přijal náhled, že Zlomek Pražský a kodex Benátský jsou prvopisem samého Marka evangelisty, muselo by se též s hledem k stejnému písmu a k stejné formě vůbec připustiti také to, že sv. Marek nejen napsal evangelium svoje, nýbrž též přeložil do latiny evangelia ostatní; a to tvrditi bylo by naprosto nesprávným již proto, poněvadž v kodexu Friulském vyskytá se též předmluva sv. Jeronyma psaná touž rukou, kterou jest psáno jak evangelium Markovo v kodexu Benátském a Zlomku Pražském, tak evangelia ostatní v kodexu Friulském.

Pravdivost tvrzení toho dosvědčují též zprávy dějepisné. Jak totiž patrno z listu, který napsal Vavřinec z Turre Blanchinovi, kodex Friulský byl původně chován v Akvileji a obsahoval všecka čtyři evangelia. Poněvadž však ona část kodexu toho, která obsahovala evangelium sv. Marka, byla pokládána za vlastní rukopis evangelisty Marka, vyžádal si Karel IV. při svém

pobytl v Akvileji r. 1354. na tamnějším patriarchu Mikulášovi poslední dva kvaterny či 16 listů, t. j. as třetinu celého evangelia Markova, a daroval je metropoli pražské, zaslav je po Lúdvíkovi z Hohenlohe arcibiskupu Arnoštovi s listem, ve kterém mimo jiné praví: *Noverit vestra devotio, quod nuper ad fines Italiae procedentes in ecclesia Aquiliensi invenimus librum evangelii s. Marci evangelistae latinis literis in septem quaternionibus propria evangelistae manu conscriptum, cujus duos quaternos ultimos instantia magnarum precum obtinuimus.* — Prvních pět kvaternů či 40 listů rukopisu toho dopravili kanovníci Akvilejší r. 1409. pro vzniklé bouře do Friuli i s kodexem ostatních evangelí a se sv. ostatky i s jinými vzácnostmi, zaznamenavše dříve vše ve zvláštním inventáři. Tam zůstalo evangelium Matoušovo, Lukášovo a Janovo do dnešního dne, evangelium sv. Marka však, prvních totiž 5 kvaternů jeho, bylo vráceno brzy zase Akvilejským, ale již r. 1418. opět dopraveno do Friuli, jakož svědčí jiný inventář zhotovený r. 1418. Na Friulských pak vyžádal si je r. 1420. vévoda benátský Tomáš Mocenigo, mysle také, že to jest rukopis psaný rukou sv. Marka. Od té doby chová se v Benátkách jakožto kodex Benátský evangelia sv. Marka. Dějepisné udaje tyto ukazují s dostatek, že Zlomek Pražský a kodex Benátský tvořily původně jeden celek s nynějším kodexem Friulským, a proto že nejsou psány rukou sv. Marka, ať ani nedíme nic o tom, že dle starobylých zpráv věrohodných sv. Marek nepsal latinsky, nýbrž řecky.

Ačkoli však nemáme apoštolských prvopisů, ba ani opisů z prvních tří století, lze přece nejen učiniti si jistý obraz o původní formě jejich, nýbrž i posouditi, zda a jakou měrou odchýlil se časem text jejich od původního znění svého. Lze to učiniti jednak na základě zachovaných opisů, překladů a citátů z doby staré, jednak na základě některých poznámek vyskytajících se v listech apoštolských, jednak na základě oněch rukopisů pohan-ských autorů z doby apoštolské, které byly mezi jinými nalezeny v Herkulanum v domě L. Calpurnia Pisona Caesonia, žáka a přítele epikureovského filosofa Philodema.

Co se týká opisů textu novozákonního, těch zachoval se

počet veliký, ježto žádná kniha nebyla tak často opisována, jako knihy biblické; zná se jich nyní 3829. Nejstarší jsou ze 4. st., kodex totiž Sinajský a Vatikánský, nejmladší ze st. 16. Ale málo jen jest mezi nimi takových, které obsahují všechny knihy novozákonní; nejvíce jest těch, které mají pouze evangelia, nejméně pak těch, jež obsahují toliko apokalypsi. Ale jsou též takové, které obsahují pouze perikopy či výňatky evangelní neb epištolní, aneb jen zlomky té neb oné knihy. Všecky psány jsou v řečtině, ale nikoli klassické, nýbrž v oné, která utvořivši se od dob Alexandra Vel. ze živelů všech nářečí řeckých, tak že nářečí makedonské mělo převahu, rozšířila se znenáhla jako řeč obcovací (lidová) také po neřeckých krajích bývalého panství makedonského¹⁾ a, byvši v Alexandrii dále rozvinuta zvláště přibráním různých zvláštností tamních, nazývána jest od některých nářečím alexandrijským. Avšak ani tato řečtina není čista v oněch rukopisech, nýbrž protkána jest četnými živly cizími, zejména aramejskými, latinskými, ba i perskými a židovskými a křesťanskými, zkrátka jest taková, jaké užívali Hellenisté či židé mluvící řecky, jmenovitě ti z nich, kteří přijali křesťanství.

Obcovací či lidová řečtina ta byla však za světového panství římského, jmenovitě za doby císařské až asi do konce 2. st. po Kr., v užívání nejen po krajích řeckých, nýbrž i po těch krajích asijských a afrických, které bývaly pod panstvím makedonským, ano jak svědčí sami spisovatelé římsští, Cicero, Tacit, Juvenál, Horatius²⁾ a jiní, mluvili jí také v Italii, a to nejen v řeckých osadách tamních, nýbrž i v Římě a jinde, a s takovou zá-

¹⁾ Jakožto řeč spisovná povstalo tak zvané nářečí obecné (*διάλεκτος κοινή*), a to smíšením nářečí attického s ostatními nářečímí řeckými, tak že nářečí attické (poklassické) podrželo převahu. — Vedle spisovného tohoto nářečí obecného utvořila se však také řeč lidová či obcovací (*dialectus vulgaris*), a to smíšením všech nářečí řeckých, tak že nářečí makedonské zůstalo ve převaze, jen že v různých krajinách přibrála některé zvláštnosti místní. V Alexandrii (Dolním Egyptě) vetkali do ní některé místní zvláštnosti své a užívali jí také při spisování různých listin.

²⁾ Horat. epp. l. V. ep. I. 156: Graecia capta ferum victorem cepit et artes intulit agresti Latio.

Horat. epp. l. II. ep. 2, 6 . . . Verna ministeriis ad nutus aptus heriles, literalis graecis imbutus idoneus arti cuilibet.

libou, že vyžadovali známosti řečtiny i na otrocích a, jak dí Juvenál³⁾ ovšem s posměchem, žádná nepokládala se ani za hezkou, leč stala-li se z Římanky Řekyní. Co pak se týká Palestiny, tam byla v době apoštolské některá města s obyvatelstvem po většině řeckým, v Jerusalemě samém byly i školy pro židy řecky mluvící, zejména školy libertinských, cyrenských a alexandrijských, ostatní pak židé tamní byli do jisté míry nuceni naučiti se řecky tu pro svůj styk s Hellenisty v Palestině usazenými, tu pro styk s těmi, kteří přicházeli odjinud do Palestiny za obchodem neb povinnostmi náboženskými. Ale jako jiní národové, kteří vedle vlastní řeči své užívali obecné řečtiny obcovací či lidové, zbarvili ji různými zvláštnostmi místními a národními, tak učinili i židé mluvící řecky. Nabyvše duševního vzdělání svého pod vlivem alexandrijského překladu Starého Zákona, přijali do řečtiny své mnoho živlů alexandrijských a protkali ji četnými judaismy a aramaismy, a tak dali jí ráz zvláštní, pro který jmenovitě od počátku 17. st. nazývána bývá řečtina jejich ne zcela případně nářečím hellenistickým; ti pak, kteří z nich stali se křesťany, přijali do ní zcela přirozeně též některé živly křesťanské či christianismy, učinivše si některá slova nová, aneb podloživše slovům starým významy nové s hledem k učení Kristovu.

Má tedy řečtina v zachovaných opisech textu novozákonního takový ráz, jaký nehledíc ke zvláštnostem hellenistickým měla vůbec mezi lidem v té době, kdy žili jeho autorové, v době apoštolské, a jaký, hledíc k oněm zvláštnostem měla tehdy právě u židů mluvících řecky, jmenovitě u těch, kteří přijali křesťanství, jako apoštolé. I lze proto veškerým právem souditi, že řečtina tato jest oním jazykem, ve které knihy novozákonní byly sepsány původně, jediné evangelium Matoušovo vyjímajíc, které, jak jisté důvody ukazují, sepsáno bylo původně v jazyce aramej-

³⁾ Juven. satyr. VI. 184:

Nam quid rancidius, quam quod non se putat ulla
Formoram, nisi quae de Thusca Graecula facta est,
de Sulmonensi mora Cecropis? Omnia graece,
Cum sit turpe magis nostris nescire latine.
Hoc sermore pavent, hoc iram, gaudia, curas,
hoc cuncta effundunt animi secreta.

ském, ale ještě v době apoštolské přeloženo jest do řečtiny. Lze tak souditi tím bezpečněji, poněvadž s úsudkem tím souhlasí také nřčitá svědectví spisovatelů starých, zejména Tertulliana a sv. Jeronyma. Co do řeči tedy zachoval se nám text novozákonní také v tom jazyce, ve kterém vyšel z rukou svých autorův.

Ne tak co se týká formy jeho vnější. Jak patrné z těch míst novozákonních, kde mluví se o listě⁴⁾ (charta) a bláně⁵⁾ (membrana) a černidle, a jak souditi lze ze souvěkých skoro rukopisů Herkulánských a jiných, prvopisy apoštolské byly psány černidlem ve sloupcích na listech papyrových, zhotovených z buňkovitého pletiva třtiny papyrové, některé snad i na pergameně.⁶⁾ Psány byly písmeny velikými, jako se děje u nás při nápisech, a to beze všech znamení přízvukových, přidechových i rozdělovacích a tak, že nejen věty, nýbrž ani slova nedělila se od sebe, ale tolik písmen napsáno dohromady na každý řádek, kolik se jich vešlo. Rukopisy papyrové měly text pouze na jedné a to vnitřní straně, a byly svinovány v závitky.

Podobně upravovaly se též nejstarší opisy. Znenáhla však, pokud jisto, již před polovicí 3. st., počali upouštěti od papyru třtinového a tím i od formy závitkové, a opisovali text biblický na pergameně buď bílém neb černě i červeně zbarveném, a to inkoustem buď černým neb červeným i jinobarevným, ba i zlatým neb stříbrným; pergamenových archů pak nesvinovali z pravidla,⁷⁾ nýbrž po způsobu papírových archů našich skládali je a v sešitech 8mi až 12ti listových spojovali v kodexy či knihy. V středověku, a to již ve st. 9., počali upouštěti také od pergamenu a užívati

⁴⁾ 2. Jan. 12.

⁵⁾ 2. Tím. 4, 13.

⁶⁾ Hledíc k obyčeji starých nepsati knih, nýbrž diktovati je jiným — otrokům, kteří napsali text nejprve písmem kursivním s četnými zkratkami a opsali jej neb opsati dali krasopiscům písmeny velikými, lze právem souditi, že také apoštolé nepsali sami, nýbrž diktovali spisy své, ovšem ne otrokům (těch neměli), nýbrž přátelům svým. O sv. Pavlu alespoň jest to jisto. Sv. Jan však a Sv. Lukáš, zdá se, psali vlastní rukou.

⁷⁾ Bylo sice pravidlem rukopisy papyrové a kožní (psané na kůži obyčejné) svinovati, rukopisy pergamenové pak skládati v sešity a v knihy; někdy však, jmenovitě v dobách pozdějších, byly i papyrové rukopisy skládány, rukopisy pergamenové pak, jmenovitě v dobách starších, svinovány. Z papyrových rukopisů Nového Zákona, nezachoval se, pokud známo, žádný mimo kodex Q (5 listů obsahujících části I. listu Kor.) z 5. st. a několik zlomků jiných.

k opisům biblickým tak zvaného papíru bavlného,⁸⁾ který prý přinesli do Evropy Arabové, poznavše jej po dobytí Samarkandu (704) u Číňanů. V témž st. 9. užili též, pokud známo, poprvé v opisech novozákonních písma kursivního či malého, (minuskul); způsob ten pak zalíbil se záhy tak, že po st. 10. nepsalo se více majuskuly či písmeny velikými, leč v nadpisech, v některých knihách perikopních a na počátku knih neb odstavců, někdy však i uprostřed slov. Psáti jednotlivá slova pro sebe počali teprve později, a to ještě ne hned důsledně. Znamení však, která by ku snazšímu porozumění textu dělila od sebe věty a její části, byla zavedena mnohem dříve. Byl to zejména bod na linii hořejší neb dolejší neb uprostřed obou linií, dle toho, zda měl odpovídati naší tečce neb čárce neb středníku. Znamení to objevuje se v rukopisech novozákonních již v 7. st., obecným však stalo se až ve st. 11. Původcem nynější interpunkce byl ke konci 15. st. benátský knihtiskař Manutius. Jakési rozdělení textu v části menší, v kapitoly, znal již Tertullián⁹⁾ a Klement Alex.¹⁰⁾ koncem 2 st. Jiné učinil v polovici st. 3. Ammonius Alex., jiné stalo se místy v st. 5. Původcem rozdělení v nynější kapitoly byl počátkem 13. st. kard. Langton; Hugo a s. Caro rozdělil každou z těch kapitol na 7 částí, jež označil velkými písmeny abecedy latinské od A—G. Robert Štěpán pak přičinil místo toho v st. 16. ke kapitolám rozdělení v nynější verše.

Ať tedy pomlčíme o jiném, již z toho, co dosud řečeno, jest na jevě, že *co do formy vnější* nezůstal text novozákonní úplně tak, jak vyšel z rukou apoštolů, ale jak patrně, změny, které časem v té věci utrpěl, nedotýkají se nijak jakosti textu, ale přispívají k snazšímu přehlednutí a pochopení jeho.

Co však se týká *znění* textu, nelze popřít, že vloudily se do rukopisů mnohé chyby a odchylky, jimiž jedny liší se od druhých. Jest to také zcela pochopitelné; neboť opisovatelé netěšili se oné nadpřirozené pomoci, které dostalo se biblickým autorům;

⁸⁾ Papíru, který by byl zhotovován z pouhé bavlny hrubé, nebylo nikdy, ani u Číňanů, nýbrž, jak novější výzkumy ukázaly, byl zhotovován více ze lnu, z konopí, od 13. st. z plátna — z hadrů. Číňané dělali jej z lýkového pletiva moruše papírové a z mladých výhonků bambusových.

⁹⁾ Ad uxor. 2, 2. De pud. 16.

¹⁰⁾ Strom. 7, 14.

dopouštěli se proto, opisující, podobných chyb, jakých se dopouštějí více méně opisovatelé všickni. Někdy se přehlédli ¹¹⁾ neb přeslechli, dle toho, zda sami nahlíželi do textu, aneb jim bylo diktováno, a to stalo se tím spíše, poněvadž, jak řečeno, slova neoddělovala se od sebe, nýbrž dohromady se psala, a poněvadž při výslovnosti ithacké říkalo se někdy *i* místo *e* a *í* místo *ei* na př. *christos* místo *χρηστός* neb *íde* (*idé*) místo *ei dé*. Jindy zapomenuli slova neb pořádek jejich, poněvadž opisující nedívali se na každé slovo zvlášť, nýbrž na celé věty neb řádky, a tím buď zaměnili některé slovo za jiné stejnoznačné, ¹²⁾ neb je vynechali, neb přestavili, ¹³⁾ píšíce na př. *ἀχρεῖοι δοῦλοι* m. *δοῦλοι ἀχρεῖοι*. Jindy opět viděli v rukopise, z něhož opisovali, poznámku na straně k tomu konci učiněnou, aby vysvětlila temný výraz neb nejasné místo některé, a myslíce, že patří do textu, pojali je do nového rukopisu, jakoby pocházela od biblického autora samého. Někdy také nerozuměli slovům dohromady psaným a vyskytajícím se zkratkám, i rozvedli je nesprávně, ¹⁴⁾ aneb vidouce v textě chybu mluvnickou ¹⁵⁾ neb i omyl domnělý, ¹⁶⁾ nemohli se zdržeti, aby neopravili ho. I to se stávalo, že opisovatel znaje některé místo biblické z paměti, přenesl to které slovo z evangelia jednoho do paralelního místa evangelia jiného, aneb že nerozuměje některému místu biblickému, nemohl je srovnati s učením církve, a proto raději vynechal je, ¹⁷⁾ než by

¹¹⁾ Napsali na př. *ΑΝΗΓΓΕΙΛΑΝ* místo *ΑΠΗΓΓΕΙΛΑΝ* Mark. 5, 14.

¹²⁾ Napsali na př. *ὁ κύριος* m. *ὁ θεός* neb *εἶπεν* m. *ἔφη*.

¹³⁾ Slova .. *ὄνομά ἐστιν ἕτερον* vyskytají se skoro ve vsí možné obměně v různých rukopisech: *ὄνομα ἕτερόν ἐστιν*, *ἕτερον ὄνομά ἐστιν*, .. *ἐστιν ἕτερον ὄνομα*, .. *ἐστιν ὄνομα ἕτερον*.

¹⁴⁾ na př. slova *ἌΛΛΟΙΧΤΟΙΜΑΙ* (v Mt. 20, 23) četl v Kod. 225 *ἄλλοις ἡτοίμασαι* místo *ἀλλ' οἷς ἡτοίμασαι*, jinde zase zkratku *Θ̄* rozvedli v *ὅς* m. v *θεός*.

¹⁵⁾ V Apost. 2, 20. vidouce *γυναικά σου* .. *ἡ λέγουσα* opravili v *γυναικά σου* .. *τὴν λέγουσαν* — Správně sice, ale odchýlili se od znění původního.

¹⁶⁾ Poněvadž Origenes za svého pobytu v Palestině našel u Jordanu Bethabaru, ale ne Bethanii, myslil, že u sv. Jana 1, 28. stojí chybně *ἐν Βηθανία*, opravil to ve svém rukopise neprávem v *Βηθαβαρά*.

¹⁷⁾ Některé rukopisy vynechaly u Mat. 1, 18 slova *πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς*, jiné perikopu o ženě cizoložné v Jan. 7, 53—8, 11.

napsal něco, co by podle názoru jeho bylo nepravé, aneb alespoň mohlo býti zneužito.

Takovým způsobem vloudily se do opisů čelné chyby a odchylky, do jedněch ty, do jiných ony; některé z nich byly sice dříve neb později zpozorovány a při zhotovování nových opisů opraveny, ale učiněny zase jiné, tak že všech variantů či různých čtení, jimiž jedny rukopisy liší se od druhých, počítá se nyní na 40.000, ¹⁸⁾ dle Nestle ¹⁹⁾ na 120.000 i více.

Veliký počet ten ovšem zaráží. Nicméně nebylo by správně ukvapovati se proto v úsudku o zachovaném textě. Zmenšit se zajisté úžas onen již tehdy, uváží-li se, že řečené varianty jsou roztroušeny po velikém počtě exemplárů jak řeckých tak různých překladů. Jest totiž, jak řečeno, nyní známo 3829 rukopisů textu řeckého, a na 8000 rukopisů překladu latinského. Ať tedy nehledíme ani k rukopisům překladů do jiných jazykův a přidržíme se onoho většího počtu variantů, který udává Nestle, počtu totiž 120.000, přijde na jeden rukopis průměrně jen as 10 variantů; a to není zajisté počet tak úžasný.

Však úžas onen zmenší se ještě více, ba vymizí snad úplně, uváží-li se, jaké jsou ty varianty. Jak totiž patrně již z toho, co řečeno o jejich původě, a jak dokázáno srovnáváním vědeckým, jež činil Bengel († 1752), Goldhagen (Mohuč 1753), Wetstein († 1754), Griesbach († 1812), Gratz († 1849), Lachmann (1851), Jan M. Scholz († 1852), Tischendorf († 1874), Tregelles († 1875), Westcott a Hort († 1892), Schjott (1897), Brandscheid a j., změny či varianty ony, několik málo vyjímajíc, netýkají se věcí podstatných, zejména ne učení víry a mravů, nýbrž většinou toliko věcí nepatrných: pravopisu, slovosledu, užití neb neužití členu a pod.; v jedněch rukopisech na př. psáno jest *Ἰωαννης* s dvěma *v*, v jiných s jedním; v jedněch stojí *ἔσσι*, v jiných *ἔσσιν*, rozdíl as takový, jaký jest, řekne-li jeden *chlapec* a jiný *chlapec*v. A takovými změnami ovšem neruší se nijak smysl textu původního. Ty změny však, které byly přece učiněny přepsáním se ve věcech důležitějších, i dogmatických, dostaly se jen do málokterých opisův

¹⁸⁾ Bruder, *Concordantiae* p. IV.

¹⁹⁾ Nestle, *Einführung in das griechische Neue Testament*, s. 18.

a neuškodily textu nijak. Neboť jednak týkají se pravd, které na četných místech jiných a nepochybných vyjádřeny jsou určitě a jasně, jednak byly záhy zpozorovány a při nových opisech z takového rukopisu činěných opraveny, podobně jako se pozorují a při nových vydáních opravují chyby tiskové, které se vloudí nyní při tisku do knih. Platí proto i dle výroků znamenitých kritiků plným právem také nyní, co již v st. 18. napsal věhlasný kritik anglický Richard Bentley slovy: »Skutečný text svatých autorů není nyní, kdy originály tak dlouhý čas již jsou ztraceny, obsažen v některém rukopise neb v některém vydání, nýbrž jest roztroušen v nich ve všech. On jest poměrně přesný i v nejšpatnějších rukopisech nám zachovaných; vy nenajdete ani jediného článku víry neb učení mravů, který by v nich byl buď porušen neb ztracen, byť jste z veškerého počtu variantů volili co nejpošetileji aneb úmyslně vybrali nejšpatnější. I kdybyste je dali do rukou chlapci nebo bláznu, přec by ani nejprevrácenější volbou nehasil světla ani jediné kapitoly a neznetvořil by evangelia tak, aby nezůstalo si stejným v každém jednotlivém tahu«. Quartely Review CXIII. Lond. 1863. 98.)

Již tedy z původu a jakosti různých variantů jde na jevo, že nynější text novozákonní nevypadá sice tak, jak vyšel z rukou svatopisců, a tedy nemůže býti zván kriticky neporušeným, že však neutrpěl změn podstatných, zejména ne ve věcech týkajících se učení víry a mravů, a proto dogmaticky neporušen jest.

Více však ještě vychází pravda ta na světlo, srovná-li se nynější text novozákonní s tím, který se shledává ve starých památkách. Jsouť nám zachovány dva kodexy knih novozákonních ze 4 st., kodex totiž Sinaiský a Vatikánský. A s těmi souhlasí i všechny rukopisy později zhotovené i naše tisková vydání co do podstaty ve všem. Patrně tedy, že od 4. st. text ten nebyl porušen dogmaticky.

Kterak bylo před tím, nelze sice sledovati dle rukopisů řeckých, neboť těch nemáme z prvních tří století, ale lze to stopovati dle překladův a citátů, jež se vyskytají ve spisech sv. Otcův a spisovatelů církevních. Jestli nám zachován překlad syrský, zvaný Pešítá, a překlad latinský Itala, jehož jeden pozdější opis byl od sv. Jeronyma prohlédnut, na základě nejstarších rukopisů řeckých opraven a v církvi pod jménem Vulgata chován a užíván

jest. Oba překlady ty byly zhotoveny ve 2. st., a to, alespoň pokud se týká evangelií, již v první polovici stol. 2.; neboť v syrském překladě znal evangelia již Hegesippos, církv. dějepisec z doby Hadrianovy, a Tatian († 170), který z nich sestavil harmonii čtyř evangelií, zvanou diatessarón. Mimo to došly nás rozličné spisy sv. Otcův a spisovatelů církevních, ve kterých uvádí se tolik míst z Nového Zákona vůbec, z evangelií pak zvlášť, že by se z nich mohlo sestaviti bez mála celé Písmo Nového Zákona. Mimo spisy Origenovy († 254), Klementa Alex. (217), Tertulliana († kolem 240) a j. jsou mezi nimi i spisy sv. Irenea a sv. Justina, mužů to, kteří byli i místem i dobou blízcí sv. apoštolům, s jejich žáky se stýkali a tedy bezpečného poučení o knihách Nového Zákona zjednati si mohli a zjednali.²⁰⁾ A hle, novozákonní text náš shoduje se co do podstaty ve všem jak s oněmi překlady starými tak s citáty sv. Otcův a spisovatelů církevních, a to i s citáty sv. Irenea a sv. Justina. Jak vážným tedy jest tato shoda důkazem, že ani od polovice ba ani od počátku druhé třetiny stol. 2. text novozákonní, jmenovitě evangelní, nebyl porušen dogmaticky; neboť z evangelií uvádí sv. Justin různá místa také ve své rozmluvě s židem Tryphonem, kterou sice napsal teprve po r. 150. ale ve skutečnosti měl již kolem r. 135.

Avšak ani před tím neutrpěl text změn podstatných. Nemáme sice z první doby křesťanské tolik dokladů, kolik lze uvést z doby pozdější; neboť při menším počtu věřících bylo také méně spisovatelů křesťanských, a těch, kteří byli, nedošly nás spisy všechny. Nicméně také z této doby máme alespoň některá svědectví a to důležitá, zejména o evangeliích. Patří k nim jiz tak zvané »Učení apoštolů«, list k Diognetovi a tak zvaný list Barnabášův. Neboť ačkoli neshodují se kritikové v tom, kdy spisy tyto povstaly, a jedni kladou je do r. 70—100, jiní do 120—150, jiní až na konec

²⁰⁾ Narodil se Ireneus v Malé Asii mezi r. 120—140., a byl v jinošském věku svým žákem sv. Polykarpa, jenž byl učněm sv. Jana evang. Sv. Justin pak narodil se kolem r. 100. v palestinském městě Flavii Neapoli, bývalém to Sichému, tedy v zemi, kde Kristus působil, a v době, kdy žili žáci apoštolští; a prošel různé školy filosofické, již kolem r. 130. přijal křesťanství v Efesu, a to, jak sám praví, nikoli, že by byl uvěřil bájím a věcem nedokázaným, nýbrž přesvědčení nabyv, že věci ty jsou plny Ducha sv. a síly.

stol. 2., lze přece ve shodě s většinou učenců s nejvyšší pravděpodobností tvrditi, že všechny spisy ty byly již kolem r. 120. a tedy že povstaly v čase, který se stýkal s dobou apoštolskou. Zvláště pak patří k svědkům oněm listy žákův apoštolských sv. Klementa, sv. Ignace a sv. Polykarpa. Neboť mužové ti nejspíše učeni byli od sv. apoštolů (dilem od sv. Petra, dilem od sv. Jana), oni stýkali se též s učeníky Kristovými, biskupovali v obcích, kterým apoštolé své spisy zaslali neb odevzdali, a byli ve spojení s obcemi jinými, které také obdržely spisy apoštolské, i mohli tedy míti úplnou jistotu o obsahu i rozsahu alespoň většiny knih novozákonních. Všickni mužové tito dilem citují místa novozákonní, dilem dotýkají se jich a to, pokud se týká evangelií, Klement Řím. míst šesti, sv. Ignac osmi, sv. Polykarp pěti, list Barnabášův tří, list k Diognetovi pěti, Učení dvanácti apoštolů též několika. Celkem tedy přes 30 míst evangelních citováno aneb alespoň podotknuto jest v pozůstalých spisech mužů, kteří psali mezi r. 70.—120. v krajích od sebe vzdálených a z nichž někteří měli apoštoly samy za učitele. A místa ta srovnávají se co do podstaty s textem evangelií našich. Co jde z toho? Uvážíme-li ještě, že místa ta vyskytají se nikoli v jedné neb dvou kapitolách pohromadě, nýbrž po různu, tu na počátku, tam uprostřed, tam na konci evangelií našich, můžeme z toho souditi zajisté s veškerou určitostí, že evangelia, která oni muži znali a citovali, nelišila se obsahem a rozsahem od evangelií našich, že to byla evangelia, která my máme, a tedy že ani v době apoštolské a Otcův apoštolských nebyla porušena ve věcech podstatných či dogmaticky.

Že tomu tak, souditi lze z toho, že nebylo ani možno v té době učiniti změny podstatné v knihách novozákonních. Neboť mezi knihami těmi jest jistá vzájemnost; vypravují mnohé z nich tytéž děje, tytéž řeči a pravdy, mnohdy i týmiž slovy. Kdyby tedy někdo byl chtěl něco podstatného v nich změnití neb z nich vypustiti neb k nim přidati s účinkem — tak aby podvod nebyl zpozorován a text způsobem oním povstalý byl za apoštolský pokládán, byl by musel učiniti porušení ono stejnou měrou ve všech těch knihách Nového Zákona, které o té věci jednají, a to nikoli pouze v originálech, nýbrž i ve všech opisech, ať byly kdekoliv. To však bylo nemožno i pro velikou vzdálenost těch míst, do

kterých byly spisy ty zaslány (bylyť některé odevzdány v Palestině, jiné v Malé Asii, jiné v Makedonii neb Řecku, jiné v Italii), i pro četné opisy, které záhy byly zdělaný. Vždyť nemohl nikdo ani věděti, kolik jest již opisů zhotoveno, a kde který chová se. Mimo to na konci 1. st. žili ještě někteří apoštolé, zejména sv. Jan, a ti by by zajisté zmařili všeliký pokus, který by byl učiněn o porušení knih novozákonných; neboť oni byli úřadem svým vázání bdíti nad ryzostí zjeveného učení a hotovi pro ně i smrt podstoupiti. Že by se byli dověděli o pokusu takovém, není pochybnosti; vždyť byly v stálém spojení s obcemi křesťanskými, přijímající od nich posly, a posílající k nim posly svoje.

Jejich žáci pak dožili se poloviny st. 2. a nejen znali dobře spisy apoštolské a velice si jich vážili, nýbrž měli také péči až úzkostlivou o to, aby neporušilo se nic z učení, jež přijali od apoštolů. Vždyť právě tato úzkostlivost byla jednou z příčin, pro které v některých krajích nepřijali hned do kánonu tak zvaných knih deuterokanonických.

Podobnou úctu a péči v příčině knih apoštolských měli také ostatní věřící: život raději obětovali, než by vydali do rukou pohanů knihy svaté, které měli. A takoví lidé nebyli by zajisté svolili k nějakému porušení knih apoštolských, nýbrž ihned byli by mu překazili, jakmile by se o něm dověděli. A že by se byli dověděli o takových pokusech, není pochybnosti. Neboť spisy apoštolské byly předčítány při službách Božích a vešly záhy ve známost obecnou. Byl by tedy každý věřící ihned pozastavil se nad tím a věc na příslušném místě oznámil, kdyby byl dostal do rukou text některé knihy Nového Zákona, který by ve věcech podstatných lišil se od toho, který slýchal při službách Božích. Vždyť při jednom shromáždění biskupů Cyperských r. 350. jeden biskup cituje slova Jan. 5, 8. užil toliko klassického výrazu *ομίλου* místo biblického *κράβαντος*, a již káral jej jiný přede vším lidem shromážděným: Což jsi ty lepší, než ten, který řekl *κράβαντος*, že se stydíš užiti slov jeho? ²¹⁾ Není tedy odůvodněné pochybnosti o tom, že text novozákonní nebyl porušen dogmaticky vůbec od časův apoštolských až na naše doby.

²¹⁾ Sozomen. h. e. 1, 11.

K té jediné proto ještě otázce třeba odpovědět s hledem k četným variantům, jež se dostaly do různých rukopisův i vydání tiskových, zdali snad nejsme v úplně nejistotě o tom, jak znělo původně to které místo biblické, jež v jednom rukopise neb vydání zní tak, v jiném jinak.

V úplně nejistotě nejsme. Neboť jak již podotknuto, řečené varianty jsou roztroušeny po velikém počtu rukopisův a překladův a citátů sv. Otcův a vydání tiskových, z nichž jedny pocházejí z doby starší, jiné z pozdější. Srovnáním jich vespolek lze tedy poznati, které varianty vznikly později a tedy do textu nepatří, které čtení vyskytalo se již v době nejstarší a tedy jako správné a původní podržeti se má. Tím způsobem stalo se, že, jak praví znamenití kritikové angličtí Wescott a Hort, sedm osmin všech známých variantů nedostalo se nikdy do vydání tiskových, a ty, které byly vytisknuty, vymítily se po dalších studiích a novým bádáním a srovnáváním při pozdějších vydáních znenáhla tou měrou, že místa, o nichž ještě nějaká pochybnost jest v příčině původního znění, nyní již jen asi tisící část tvoří celého textu novozákonního. A varianty ty skoro všechny vztahují se obyčejně toliko k formám mluvnickým neb ku pravopisu. Těch několik variantů pak, které dotýkají se věcí dogmatických, jest beze vší váhy; neboť buď týkají se věcí, které zcela určitě a jasně vysloveny jsou na četných místech jiných, nepochybných, aneb záležejí pouze v záměně neb vynechání slov, kterou se na věci nic nemění, na př. mají-li některá vydání ve Skut. ap. 20, 28. *τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ* a jiná *τὴν ἐκκλησίαν τοῦ κυρίου*; aneb jest-li u sv. Jana 3, 13. některá vydání za slova *ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου* kladou slova *ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ*, a jiná je vynechávají.

Ačkoli tedy v novozákonním textě našem vyskytají se některá místa, o nichž nemáme jistoty, zda zněla tak též původně, přece s hledem k malému počtu a nepatrné váze jejich lze veškerým právem tvrditi, že novozákonní text náš i co do znění vypadá až na nepatrné výjimky úplně tak, jak vyšel od jejich autorů.

Dosud však mluvili jsme toliko o textě původním, řeckém. Ale ten není přístupný každému, leč v překladech. Třeba proto zmíniti se také o tom, kterak srovnávají se naše překlady s textem původním.

První pokusy českého překladu knih biblických záležely v jednotlivých glossách, které byly *pro soukromou* potřebu učiny mezi řádky latinského překladu Vulgaty. Od nich postoupilo se ku překládání oněch částí, jež byly předcítány o nedělích a svátcích při službách Božích, potom i ku překládání celých knih biblických. Překlady ty pocházejíce od překladatelů různých byly z počátku roztroušeny, ale koncem 14. ne-li až počátkem 15. st. uvedeny v jeden celek, který byl kolem r. 1420. přehlédnut i poopraven, zejména po stránce jazykové, a r. 1475. vytištěn Zákon Nový, r. 1480 pak celá bible.

Text r. 1475. vytištěný přecházel pak až do doby Blahoslavovy do všech vydání českého překladu Nového Zákona; jedno toliko vyjímajíc, od doby Blahoslavovy pak alespoň do všech vydání českých biblí katolických, s tím ovšem rozdílem, že při nových vydáních byval poopraven tu po stránce jazykové, tu s hledem k textu řeckému neb k latinské Vulgátě. Jedinou onu výjimku před Blahoslavem činil překlad Nového Zákona, který r. 1533. pořídil kněz Beneš Optát z Telče z překladu sice latinského, ale nikoliv toho, který jest ve Vulgátě; nýbrž toho, který byl nedlouho před tím učinil Erasmus Rotterodamský, tím že s použitím textu řeckého přepracoval Vulgatu v latině klassické, a který proto podobně jako překlad Erasmův, reprodukuje celkem text Vulgaty, ale též zcela přirozeně podobných chyb se dopouští, kterých dopustil se Erasmus, na př. když první verš evangelia sv. Jana překládá slovy: »Na počátku byla řeč, a řeč byla u Boha a Bůh byla ta řeč«, a to s hledem k tomu, že Erasmus přeložil jej slovy: *In principio erat sermo et sermo erat apud Deum, et Deus erat ille sermo*«.

R. 1564. přeložil však Jan Blahoslav Nový Zákon do češtiny z textu řeckého, přihlížev při tom jak ke starším překladům českým tak i k Vulgátě. Překlad jeho byl pak přijat s některými změnami do bible Kralické a později se změnami novými tu menšími tam většími a četnějšími také skoro do všech potomních biblí bratrských i do biblí českých protestantů.

Nehledíme-li tedy ku překladu Optátovu, který, jak řečeno, podává celkem text Vulgaty, můžeme říci, že ve všech tištěných biblích, které byly vydány v jazyce českém, shledává se při Novém Zákoně pouze dvojí překlad samostatný jako základ, a to

onen, který povstav z Vulgaty od překladatelů několika byl již r. 1475. pojat do prvního tiskového vydání českého knih novo-zákonních, a ten, který z textu řeckého učinil Jan Blahoslav.

Již co se týká překladu Blahoslavova, on vyniká sice jak správností jazykovou, tak věrností v překládání textu původního; ale ovšem, jako žádný překlad, tak ani on není bez vad veškerých. Jsou v něm nedostatky, jež mají příčinu ve vadnosti onoho vydání textu řeckého, z něhož Blahoslav překládal, na př. když v listě k Filem. v. 7. překládá slovy: »radost zajisté máme velikou«; neboť ačkoli překlad ten srovnává se úplně s textem řeckým, který vydal Erasmus na základě rukopisů mladších, není přece ve shodě se zněním původním, poněvadž dle svědectví nejstarších rukopisů (ⲛⲓⲛ A C F G P Vulg.) místo to znělo původně *χαρὰν γὰρ πολλήν ἔσχω* a tedy překládati se má »radost zajisté měl jsem mnohou«. Jsou však v něm též nedostatky, jež záležejí v nesprávném přeložení textu původního, na př. když v listě k Filemon. v. 6. slova *ἐν ἐπιγνώσει* překládá slovy »ku poznání« místo »v poznání«, aneb když docela ani nehledí k textu řeckému, nýbrž k latinskému překladu Erasmovu, jakož se děje v listě k Řím. 1, 17., kde slova *δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται*, překládá ve shodě s latinským překladem Erasmovým: »Nebo spravedlnost Boží zjevuje se *skrze ně*, (Erasmus: *per illud*) místo: »Neboť spravedlnost Boží zjevuje se *v něm*«.

Než tyto a podobné odchylky, jež dostaly se do překladu Blahoslavova a potom do bible Kralické, nemění nic na podstatě smyslu, ovšem jen potud, pokud se jim nepodkládá výklad nesprávný. O výkladech však tuto nemluví; to jen podotýkám v té příčině, že výklady, které se vyskytají u Blahoslava a zvláště v bibli Kralické pod čarou neb na kraji, jsou sice velikou většinou správné, i pěkné, avšak jsou mezi nimi také výklady nesprávné, ať ani nezminím se o těch, které jsou s učením katolickým v odporu. Ale výklady takové mají sice vliv na pojmání textu biblického, na znění jeho však samy o sobě nikoli, vyjma že by byly větkány do biblického textu samého; to však nebyl by více překlad, nýbrž výklad knih biblických.

Co se týká českého překladu Nového Zákona, který vyskytá se ve vydáních katolických a těch bratrských, i jiných, jež byla

pořízena před Blahoslavem,²²⁾ ten, jak řečeno, jest zdělán na základě překladu latinského, jenž slove Vulgata. Prve tedy, než se o něm vyslovíme, třeba promluvit o Vulgatě.

Překlad latinský knih novozákonních byl zdělán ve st. 2. Někteří, přičítajíce zavedení latiny do bohoslužby sv. Petru, (Gutjahr, Hetzenauer, Kaulen, Brandscheid a j.) domnívají se sice, že alespoň některé knihy byly přeloženy do ní již v době apoštolské; ale to jest pouhá domněnka, kterou o vážné důvody opřítí nelze. Kde povstal překlad ten, není zcela jisto; jedni myslí, že v Itálii, snad v Římě, jiní, že v Africe prokonsulární. Ani o tom nelze se vysloviti s určitostí, zda všechny ty exempláře latinského překladu, které rozšířily se do časů sv. Jeronyma, do 2. pol. 4. st., byly toliko různými recensemí jednoho a téhož překladu, aneb opisy několika překladů samostatných; neboť ačkoli jméno starého překladu Itala poukazuje k Itálii, přece hledí-li se k tomu, že, jak dokázal zvláště Roensch ve svém spise *Itala und Vulgata*, latina nejstaršího překladu má ráz latiny, jaké užívali afrikánští spisovatelé 2. a 3. st., a že při opisování mohly se snadno četné varianty do textu dostat nejen nahodile, nýbrž i úmyslně, není pravdě nepodobný ani ten náhled, že první překlad latinský povstal v Africe, tam se záhy šířil v četných opisech i recensích, v některé recensí dostal se pak i do Italie a byv tam hlavně v příčině jazykové opraven dostal v opraveném tomto znění svém jméno Itala.

Než ať tomu jakkoli, to jest jisto, že před sv. Jeronymem již rozšířily se četné exempláře latinské jak po Africe prokonsulární, tak po Itálii, že exempláře ty lišily se od sebe četnými varianty, ježto mnozí jednotlivci, pořizující si knihy biblické v latinském překladě pro četbu soukromou, zaměňovali v nich některé výrazy neb rčení za jiné, buď že se jim nezdály dosti elegantními aneb že podle nahladu jejich nevystihovaly dosti smyslu textu původního. Také to jest jisto, že jeden z těchto ať již překladů neb recensí vynikal nad ostatní svou jasností i přesností, a ten že nazván jest Italou. Avšak i on utrpěl opisováním

²²⁾ Daniel Ad. z Veleslavína vytiskl ještě r. 1597. překlad Nového Zákona zdělaný dle Vulgaty, Melantrichův pak text byl ještě r. 1599. přijat do polyglotty Eliáše Huttera.

mnoho změn, podobně jako se dělo při opisování textu řeckého. Proto papež Damasus vyzval kněze Jerónyma, biblických textův i jazyků velice znalého, aby překlad latinský přehlednul a opravil. Sv. Jeronym podjal se té práce hned (r. 383) a srovnal text Italy s nejstaršími kodexy řeckými, kterých se mu dostalo, opravil jej tam, kde viděl, že smysl textu původního není podán správně. Jiných změn, zejména v příčině jazykové nečinil, neboť chtěl zachovati text latinský co do znění, pokud možno tak, jak byl lid na něj navyklý. Také překlad starozákonních knih opravil, ba později přeložil znova z textu původního všechny knihy starozákonní až na některé a upravil tím způsobem překlad všech knih biblických tak, že vyniká přesností a jasností nade všechny překlady staré.

Nebyl však text ten uznán hned, nýbrž narazil na odpor i u přátel Jeronymových, také sv. Augustin zdráhal se z počátku užití ho v bohoslužbě, ne že by byl neuznával jeho předností, nýbrž proto, že se bál, aby lid nebyl rozrušen, slyše některá místa čísti jinak, než jak byl uvyklý je slyšeti. Znenáhla však počal se ujímati, a když ke konci 6. st. papež Řehoř Vel. schválil jej tím, že na základě jeho vyložil knihu Job, šířil se potom vždy více, až Italu úplně zatlačil, a přišed tak v církvi západní v užívání obecné nazván jest Vulgata (Vulgata t. versio = obecný t. překlad). Jsa však častěji opisován, utrpěl znenáhla v různých opisech různé změny; i bylo proto opět a opět třeba přehlédati a opravovati jej. Stalo se to zejména počátkem st. 9. od Alcuina k vyzvání Karla Vel., v st. 11. od Lanfranka, v st. 13. a pozdějších od některých společností řeholních i universit. Vždy hledělo se k tomu, aby použitím a srovnáním starších rukopisů docílilo se oné ryzosti textu latinského, na kterou přivedl jej sv. Jeronym; ale tím nezabránilo se, aby do nových rukopisů nedostávaly se odchylky nové nejen nahodile, nýbrž i úmyslně, zvláště od té doby, kdy oživeno bylo studium klassikův a kdy nastaly proudy reformatorské. Neboť mnozí zalíbivše si latinu klassickou, neměli pak zalíbení ve Vulgatě pro její latinu lidovou, nekatolíci pak někteří zavrhovali ji i pro svůj odpor k církvi katolické; i zaměňovali mnozí ve svých rukopisech jednotlivé výrazy za jiné klassické, jiní činili překlady nové z textu původního, a tak roz-

šířil se značný počet nejen rukopisů, nýbrž po vynalezení umění knihtiskařského i tiskových vydání latinských, jež líšily se od sebe četnými varianty, a z nichž některé obsahovaly též dosti vážné nesprávnosti věcné. Tím ovšem vznikala nejistota v příčině spolehlivosti textu latinského, a nastala potřeba, aby příslušná autorita buď vytknula, které z kolujících vydání latinských jest spolehlivé, aneb pořídila spolehlivý překlad nový.

Potřebě té vyhověl obecný sněm církevní v Tridentě tím, že prohlásil Vulgatu za autentickou a nařídil, aby vydala se znova co nejlépe opravena. Nového překladu nepořídil proto, aby nekatolíci nemohli vytýkati církvi, že dosud čerpala učení své z pramene, který nyní sama zavrhl.

Prohlásiv však sněm Tridentský Vulgatu za autentickou, netvrdil tím, že by ona vystihovala text původní úplně ve všem: vždyť nejednal v prohlášení svém o autentickém výkladě Písma sv., nýbrž o vydání textu latinského. Také neřekl tím, že by ona jediná podávala text biblický správně, tím méně, že by měla větší cenu vnitřní, než text původní a staré překlady druhdy v církvi užívané, jako na př. pokud se týká Zákona Starého, překlad alexandrijský; vždyť on nemluvil ani o textě původním ani o starých překladech. Ba ani toho netvrdil sněm řečeným prohlášením, že by Vulgata byla prosta všech chyb a nesprávností; vždyť sám dal to na jevo tím, že nařídil, aby Vulgata byla vydána co nejlépe opravena. Ale v tom smyslu prohlásil ji sněm za autentickou, ve kterém listina pokládá se před soudem za spolehlivou a právoplatnou, tak že důvody z ní vedené nejen mohou, nýbrž i mají býti uznávány za platné, tedy ve smyslu právním či v tom, že zjevení Boží v textě původním obsažené podává správně, tak že nejen nic neobsahuje, z čeho by při správném výkladě mohlo býti vyvedeno bludné učení víry neb mravů, nýbrž i srovnává se s textem původním jak v těch věcech, které se vztahují k víře a mravům, tak v celkovém podání dějin a proroctví, byť nevyjadřovala jich vždy týmž způsobem, kterým je vyjadřuje text původní.

V tomto smyslu však mohl sněm prohlásiti Vulgatu za autentickou; neboť jednak i při těch nedokonalostech, které se v ní shledávají, a jakých žádný překlad není prost, vyniká přece

správností ve všech věcech podstatných, jmenovitě také těch, jež týkají se víry neb mravů, jednak byla již po mnoho století v církvi užívána a tak mnoholetou praxí církevní schválena.

Chtěje však sněm míti Vulgatu ve znění co nejsprávnějším, nařídil, jak řečeno, aby byla vydána co nejlépe opravena. I byly proto postupně zřízení od papežů (od Pia IV. — Klementa VIII.) zvláštní sborové, kteří srovnávajíce Vulgatu s nejstaršími její rukopisy a s textem původním, pracovali po dlouhou řadu let, aby zbavíce ji změn od opisovatelů časem způsobených, přivedli ji k té čistotě, na kterou ji byl uvedl sv. Jeronym. Text jimi opravený vyšel tiskem v Římě r. 1590. za papeže Sixta V. Poněvadž však měl mnoho chyb tiskových, byl znova přehlédnut, opraven a vytisknut zase, a to r. 1592, 1593, 1598, za papeže Klementa VIII., který pak přikázal jej jako text úřední pro celou církev a nařídil co nej přísněji, aby se v něm nic neměnilo, aniž kdo se odvažoval zavrhovati jej pod jakoukoli záminkou. Byl tak dán rozkaz velice moudrý; neboť zabránilo se jím, aby nemohly v církvi vznikat i šířiti se biblické texty od sebe rozdílné, jež by budily zase nejistotu v příčině spolehlivosti textu biblického.

Jak tedy patrno z toho, co dosud řečeno, není novozákonní text Vulgaty nic jiného, než starý onen překlad, který byl zdělán ne-li ve svém celku, alespoň ve převážné většině své, již během 2. st., ale upravený, pokud bylo možno, tak, jak jej byl ve 4. st. upravil sv. Jeronym. Platí proto o něm totéž, co již svrchu bylo řečeno o textě Jeronymovském. Nevystihuje sice ve všem úplně textu původního, ani není prost veškerých chyb; ale nesprávnosti, které v něm jsou, buď nedotýkají se pravd zjevených vůbec, aneb nemění alespoň nic na jejich podstatě, na př. když v Řím. 13, 12. slova *ἡ νύξ προέκοψε* překládá slovy »nox praecessit« a s ní český překlad »noc předešla« místo »nox processit« $\equiv$ »noc pokročila«, aneb když v Mat. 28, 1. *οὐρὴ δὲ σαββάτων* překládá »Vespere autem sabbati« místo »sero autem sabbati«. Jinak však podává text původní v překladě věrném tak, že plným právem platí o ní, co byl druhdy řekl sv. Augustin, že totiž vyniká přesností. Uznávají to za našich dob i z protestantů ti, kteří se vážnými studiemi o Vulgatě

zabývali, na př. Berger (ve spise Histoire de la Vulgate), Häevernich (Einleitung I. s. 414), Keil (Einleitung, s. 572) a jiní.

Dle Vulgaty však jsou zdělány všechny překlady do jiných řečí, které jsou určeny pro veřejnou potřebu církve, a i ty jsou a po nyní platných předpisech musí býti schváleny od církve, než se jich smí užíti, jako vůbec není ani pro soukromou potřebu dovoleno katolíku bez zvláštního povolení čísti Písmo sv. v řeči národní, leč by překlad, v němž chce čísti, byl schválen od církevní vrchnosti, tak že církev sama ručí za spolehlivost toho překladu.

Z toho již patrnó, co souditi jest o překladech do řeči národní, jichž se v církvi užívá. Nevystihují sice ani ony textu původního ve všem, podobně jako žádný překlad nevystihuje úplně svého originalu; ve všech věcech podstatných však vyjadřují jej věrně neb alespoň bez chyb vážnějších, tak že nic neobsahují, čím by při správném jich výkladu trpěla podstata smyslu biblického vůbec, míst dogmatických pak zvlášť. A to platí, pokud se týká překladu českého zdělaného na základě Vulgaty, nejen o těch vydáních jeho, jež pořizena jsou nověji, nýbrž i o těch, která byla učiněna před sněmem Tridentským, kdy až na některé výjimky krajinné nevyžadovalo se ještě církevního schválení k jednotlivým vydáním. Ty stezky, které se v některých vydáních starých činí do vydání ještě starších, jako by byla ne-
správná, týkají se také z pravidla jen stránky jazykové, neb pořádku slov a vůbec věcí nepatrných, a to i tehdy, když vyznívají inocně. V bratrské bibli z r. 1518 *diví se* na př. vydavatel *té smělosti*, s kterou ve vydání Benátském (Kališnickém) položeno jest slovo *bylo* místo *bieše*, vždyť prý *bylo* znamená tolik co latinské *fuit*, *bieše* pak, co latinské *erat*. Nad smělostí takovou nepozastaví se zajisté za naší doby nikdo; byloť zcela přirozeno, aby při nových vydáních nahrazovaly se starší formy mluvnické formami novějšími.

Ptáme-li se ještě, v kterém poměru jest překlad Blahoslavův (bible Kralické Nov. Zák.) ku překladu knih novozákonních zdělanému na základě Vulgaty a vyskytajícímu se v katolických vydáních novějších, povím jen krátce: Úplně bez vady není žádný z nich, neboť chyboval jeden i druhý někdy, buď že překládal

nesprávně, neb měl nesprávné čtení, (pokud se týká nesprávný překlad) v onom exempláři, z něhož překládal.

Že v takových případech nesrovnávají se spolu, jest přirozeno, neboť nechybovali oba na týchž místech, ale jeden na tom, druhý na onom. Ale jako ony varianty, které dostaly se časem do exemplářů řeckých, jsou bez váhy, tak bezvážné jsou i ty nesprávnosti a varianty, jež dostaly se do oněch překladů, pokud jen nepodkládá se jim výklad nepravý. Podávajíc překlady ty i přes své vady zjevení Boží obsažené v textě původním správně, tak že o obou lze říci, co bylo svrchu řečeno o Vulgatě, že totiž neobsahují nic, z čeho by *při správném* výkladě mohlo býti vyvedeno bludné učení víry neb mravů, nýbrž i srovnávají se s textem původním jak v těch věcech, které se vztahují k víře a mravům, tak v celkovém podání dějin a proroctví, byť nevyjadřovaly jich vždy týmž způsobem, kterým to činí text původní. Blahoslav sice volí někdy výraz s patrným hledem ke svému smýšlení náboženskému, odchýlnému od učení katolického, ale takový, že i on odpovídá případnému slovu textu původního a při správném výkladě správný smysl dává, na př. když slova *προσκαλεσασθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας* (Jak. 5, 14.) překládá slovy: »zavolej starších sboru«, ačkoli slovo *πρεσβύτερος* překládá jinde (Tit. 1, 5.) slovem *kněz* a slovo *ἐκκλησία* u Mat. 16, 18. slovem *církev*. Poněvadž slovo *ἐκκλησία* znamená skutečně také *sbor* a *πρεσβύτερος* *staršího*, nelze proti překladu tomuto nic namítati, pokud sborem rozumí se církev a staršími kněží.

Že pak řečené dva překlady odchylují se od sebe zhusta také tam, kde co do věci srovnávají se s textem původním, není s podivením, vždyť ani novější katolická vydání jednoho a téhož překladu nejsou úplně spolu shodna, ale liší se od sebe tu výrazem, tam pořádkem slov. Užil někdy z oněch překladů jeden výrazu sice jiného, ale stejnoznačného s tím, jehož užil druhý, jindy opsál slovy dvěma, co druhý vyjádřil slovem jedním, aneb pověděl celou větou, co druhý řekl vazbou přechodníkovou neb participiální, jindy chtěl jeden (Blahoslav) uhnouti se hebraismu a rčení nečeskému, i vyjádřil proto překladem volnějším ne tak slova jako smysl textu původního, který druhý překladatel přeložil doslovně.

Nicméně jest velmi mnoho míst, v nichž shodují se ony překlady úplně, nejen ve výrazech, nýbrž i ve vazbě a pořádku slov, a jest mnoho jiných, ve kterých jen tím se liší od sebe, že v některém verši to neb ono slovo přemístěno jest. Shoda tato vykládá se odtud, že novější katoličtí vydavatelé českých biblí použili překladu Blahoslavova. Tvzení to však jest správné pouze do jisté míry. Jest pravda, při novějších vydáních Nového Zákona pro katolíky bylo použito také překladu Blahoslavova, vyskytajícího se v bibli Kralické; stalo se to zejména ve vydání Procházkově a Bezděkově (kteréž však nebylo schváleno); avšak toto použití nebylo jedinou příčinou oné shody; patrně to odtud, že v překladě Blahoslavově jsou také četná místa, která shodují se doslovně aneb skoro doslovně nejen s novějšími vydáními katolickými, nýbrž i s těmi, která byla pořízena před Blahoslavem. Ve vydání z r. 1475. zní na př. Mat. 20, 17. takto: »A wstupuge Gežiš do Geruzalema poyal s sebu dwanacte uředlnikow swych tayne, y wece gim: ay wstupugeme do Geruzalema a syn człowieka zrazen bude« a v bibli Kralické zní takto: »A wstupuge Gežjš do Geruzaléma, pogal dwanácte Uředlnjkůw swých soukromj na cestě: y řekl gjm: Aj wstupugeme do Geruzaléma, a Syn člověka vydán bude«. Ve vyd. Benátském pak (z r. 1506) čteme Luk. 21, 1: »A pohlediew uzrzel ty kteříj metali dary své do poklanicze, boháče. Y urzel také gednu wdowu chudijčzkú: ana uwrhla dwa ssarty miediená: y rzekl: Zagisté prawijmť wám, že wdowa tato chudá wijecze uwrhla nežli wssiczkní«. A v bibli Kralické čteme je takto: A pohleděw, uzřel lidi bohaté, kteříž metali dary své do pokladnice. Uzřel pak y gednu wdowu chudičkau, ana uwrhla dwa ssarty. Y řekl: W prawdě prawjm wám, že wdowa tato chudá více uwrhla nežli wssickni *ginj*«. Používal tedy Blahoslav také překladu již hotového, a to onoho, který byl zdělán na základě Vulgaty, a který, jak řečeno, stal se základem všech katolických vydání českého překladu Nového Zákona. Ne tedy pouze v použití překladu Blahoslavova má příčinu ona shoda, která se jeví mezi překladem Blahoslavovým (biblí Kralickou Nového Zákona) a mezi novějšími vydáními katolickými, nýbrž také v tom, že Blahoslav sám použil překladu, který po různých změnách a opravách přešel do všech katolických vydání Nového Zákona, ale

zajisté i v tom, že tento překlad český, byv zdělán co možná doslovně na základě Vulgaty pořízené až na některé výjimky doslovně z textu řeckého, podává i řecký text v překladě co možná doslovném, doslovně však že hleděl, pokud možno, překládati z textu řeckého i Blahoslav při všem šetření ducha jazyka českého.

